

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของกระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา 2) เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยา มีวิธีดำเนินการวิจัยโดยการศึกษเอกสารจากเอกสารอ้างอิง เอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ รวมทั้งการศึกษาภาคสนามในชุมชน 3 แห่ง คือ ชุมชนอโยธยา ชุมชนวัดประดู่ทรงธรรม และชุมชนสมณโกฏฐาราม ในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม พระนครศรีอยุธยา การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและมีส่วนร่วม ตลอดจนการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่เป็นตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนรวมทั้งสิ้น 26 คน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

ในแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยามีวัฒนธรรมรูปธรรมที่สำคัญ คือ โบราณสถานที่มีคุณค่า ล้ำเลิศทางศิลปะสมัยก่อนอยุธยา วัฒนธรรมนามธรรมที่สำคัญคือวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพุทธศาสนา มาจนทุกวันนี้

สภาพของกระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยาในภาพรวม มีการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมนามธรรมมากกว่าวัฒนธรรมรูปธรรม เพราะเป็นกระบวนการที่ปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิต แต่ปฏิบัติในลักษณะต่างคนต่างทำ

เมื่อพิจารณาในแต่ละขั้นตอน พบว่า

1) การแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมรูปธรรมจากแหล่งภายนอก โดยเฉพาะความรู้ด้านประวัติศาสตร์/โบราณคดีชุมชนยังจำเป็นต้องพึ่งพาผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญจากกรมศิลปากร

2) การสร้างความรู้โดยการจัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งเป็นกิจกรรมในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมมากที่สุด มักเป็นงานประเพณีทางพุทธศาสนา อาทิ วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา งานสงกรานต์ การสร้างความรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนายังช่วยให้ชุมชนเกิดความรักใคร่ เอื้ออาทรต่อกันและพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อกันมากขึ้น

3) การจัดเก็บความรู้ที่ตัวบุคคลเป็นส่วนมากและความรู้ ทำให้วัฒนธรรมหลายอย่างกำลังจะสูญหายไปพร้อมกับคนเหล่านั้น เช่น การลงรักปิดทอง เป็นต้น และพบว่ายังไม่มีการจัดระบบความรู้ให้เื้อต่อชุมชนในการพัฒนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4) การเผยแพร่ความรู้ ส่วนใหญ่เป็นความรู้ด้านวัฒนธรรมนามธรรม ผู้สูงอายุเป็นผู้มีบทบาทตั้งแต่ริเริ่มตลอดจนปฏิบัติกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ ทั้งในรูปแบบที่กระทำเป็นกลุ่ม เช่น สภาวัฒนธรรมตำบลร่วมกับชมรมผู้สูงอายุบ้านเตาอิฐเผยแพร่ความรู้ด้านการลงรักปิดทอง คนตรีไทย ผ่านการสอน การแสดงให้ดูเป็นตัวอย่าง การจัดกิจกรรม ณ ลานวัฒนธรรม โดยผู้สูงอายุมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้มากที่สุด

5) การประยุกต์ใช้ความรู้โดยการนำความรู้ในอดีตมาประยุกต์ใช้กับงานพัฒนาและมีการบูรณาการความรู้ทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจชุมชนทำให้วัฒนธรรมนั้นยังคงดำรงอยู่ได้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการความรู้คือเทศบาลเมืองอโยธยา รองลงมาคือผู้สูงอายุที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มต่างๆ ส่วนวัดและโรงเรียนมีบทบาทน้อย การจัดการความรู้ของชุมชนมีปัจจัยสำคัญที่เื้อต่อการจัดการความรู้คือความเชื่อทางพุทธศาสนาและความศรัทธาต่อตัวบุคคล รวมทั้งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เทศบาลเมืองอโยธยาจัดขึ้น

ความรู้ที่ชุมชนต้องการในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมมาก ได้แก่ ความรู้ทางประวัติศาสตร์เมืองอโยธยา วิธีการอนุรักษ์โบราณสถานขั้นพื้นฐาน วิธีการบูรณปฏิสังขรณ์สำหรับประชาชนและประวัติวัดที่เชื่อถือได้

2. ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมรูปธรรมและวัฒนธรรมนามธรรม โดยภาพรวม ปัญหาที่พบ คือ ปัญหาปัจจัยนำเข้าและปัญหากระบวนการจัดการความรู้ เมื่อพิจารณาปัจจัยนำเข้า พบปัญหาชุมชนขาดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวิธีการพัฒนาเชิงอนุรักษ์โบราณสถานเป็นอย่างมาก ไม่มีการจัดการความรู้ที่เป็นระบบร่วมกัน จึงเป็นกระบวนการที่ขาดเป้าหมาย ขาดพลัง เมื่อพิจารณาขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้พบปัญหาที่สำคัญ คือ ไม่มีการจัดทำคลังความรู้ ขาดงบประมาณในการเผยแพร่ความรู้ และมีพื้นที่จัดกิจกรรมไม่เพียงพอ โดยมีเพียงเทศบาลเมืองอโยธยาเท่านั้นที่เป็นผู้เื้ออำนวยการแสวงหาความรู้ รวมทั้งขาดการจัดระบบความรู้ โดยที่บุคคล กลุ่มและองค์กรในชุมชนไม่มีการจัดระบบความรู้ อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านกิจกรรมจัดการความรู้ พบว่าไม่มีกิจกรรมที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมรูปธรรมและวัฒนธรรมนามธรรมในชุมชน ส่วนด้านเครื่องมือจัดการความรู้ พบว่าพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมจัดการความรู้มีไม่เพียงพอ ขาดข้อมูลออนไลน์ด้านประวัติศาสตร์อีกมาก และการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยตลอดเวลายังไม่สามารถกระทำได้

3. รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมเมืองอโยธยาจะต้องมี 7 องค์ประกอบ คือ 1) บริบทภายนอก 2) บริบทภายใน 3) ปัจจัยนำเข้า 4) กระบวนการ 5) ผลผลิต 6) ผลลัพธ์ 7) การประเมินและผลสะท้อนกลับ ผลจากการสนทนากลุ่มและการให้คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรม ทำให้ได้กระบวนการจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน 7 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดความรู้ร่วมกัน 2) การแสวงหาความรู้ 3) การสร้างความรู้ 4) การจัดเก็บและจัดระบบความรู้ 5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 6) การประยุกต์ใช้ความรู้และ 7) การเผยแพร่ความรู้ โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญทุกขั้นตอน

ความรู้คนในเมืองอโยธยาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมืองมรดกโลกต้องอาศัยความรู้ที่เป็นฐานคิดที่สำคัญ 3 ด้าน คือ 1) ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นความรู้ที่จะช่วยสร้างความตระหนักในคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรม เมื่อมีความรู้ความเข้าใจที่ดีก็สามารถนำเสนอข้อมูลและความรู้ของแหล่งวัฒนธรรมแก่คนในชุมชนหรือนอกชุมชนได้ เป็นความรู้เกี่ยวกับอดีตซึ่งบ่งบอกความเป็นมาของคนในชุมชน 2) ความรู้ด้านวิถีชีวิต/วิถีพุทธ เนื่องจากบริเวณเมืองอโยธยาเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่โดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาและมีชาวพุทธอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ถึงร้อยละ 95 วิถีชีวิตของชุมชนผูกพันกับพุทธศาสนามายาวนาน จึงต้องรักษาและสืบสานให้คงอยู่ตลอดไป ความรู้ด้านนี้นับเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชนในปัจจุบันและอนาคต 3) ความรู้ด้านการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการภายใต้กฎระเบียบและกฏบัตร อนุสัญญานานาชาติ เมื่อมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมต่างๆ กิจกรรมใดที่จะจัดจำเป็นต้องมีการตรวจสอบความปลอดภัยที่จะเกิดขึ้นแก่แหล่งโบราณสถานเหล่านี้ด้วย

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย มีประเด็นสำคัญที่ควรอภิปราย ดังนี้

1. กระบวนการจัดการความรู้ของเมืองอโยธยา นับว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนในชุมชนแห่งนี้ สภาพที่เกิดขึ้นจึงเป็นกระบวนการที่ยังไม่เป็นระบบนัก และเห็นได้ชัดว่า มีการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมนามธรรมมากกว่าวัฒนธรรมรูปธรรม เนื่องจากอยู่ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนอยู่แล้ว ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าจำเป็นต้องมีกระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นระบบมากขึ้น โดยจัดกิจกรรมจัดการความรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน แม้ว่ากระบวนการจัดการความรู้ที่เสนอมี 5 ขั้นตอน แต่ไม่จำเป็นต้องดำเนินการตามขั้นตอนเสมอไป ขึ้นอยู่กับความพร้อมและศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้อง

2. จากปัจจัยนำเข้า พบว่า มีปัญหาชุมชนขาดความรู้ ขาดการวางเป้าหมายการจัดการ ความรู้ร่วมกัน รวมทั้งขาดคนและงบประมาณ สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ความรู้ในลักษณะกระจัดกระจาย ดังจะเห็นได้จากการวางแผนพัฒนา ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการ ระดมความคิดซึ่งเป็นก้าวแรกของการวางเป้าหมายหรือกำหนดทิศทางเพื่อการพัฒนา สอดคล้องกับ รวีวรรณ เตชะสุวรรณวงศ์ (2549) ที่พบว่าประชาชนในเขตเทศบาลเมืองอโยธยาไม่ได้รับโอกาส จากรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้าไปร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผนการ ดำเนินงานอนุรักษ์มรดกโลก

ปัญหากระบวนการจัดการความรู้ประการหนึ่ง คือชุมชนยังไม่มีการจัดเก็บและ จัดระบบความรู้ เนื่องจากมีการจัดเก็บไว้เพื่อตนเองมากกว่าส่วนรวม จึงขาดเครือข่ายฐานข้อมูลที่จะ นำข้อมูลพื้นฐานไปต่อยอดเพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้ยั่งยืนได้ ในการนี้กระทรวง วัฒนธรรมเห็นความสำคัญที่จะต้องรวบรวมและจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชนเช่นกันดังปรากฏใน แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550-2559)

ส่วนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเชิงอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมรูปธรรม ชุมชนยัง จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือในการเป็นวิทยากรและเป็น แหล่งเรียนรู้ เนื่องจากคนในชุมชนขาดความรู้ด้านนี้อย่างมาก สอดคล้องกับสำนักวิจัยเศรษฐกิจ และประเมินผล (2552) ที่กล่าวว่าสาเหตุของการทำลายแหล่งวัฒนธรรมมาจากคนในท้องถิ่น เนื่องจากคนส่วนใหญ่ยังขาดข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนไม่มี ความรู้ความเข้าใจที่จะอนุรักษ์และพัฒนาสมบัติอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษสร้างไว้ได้

การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมนามธรรมมีมากกว่าวัฒนธรรม รูปธรรม ทั้งนี้เป็นเพราะ สภาวัฒนธรรมตำบลและชมรมผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการจัด กิจกรรมต่างๆ และทั้งสององค์กรเป็นองค์กรชุมชนที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ สามารถจัดกิจกรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมได้มากกว่ากลุ่มอื่น นับเป็นตัวอย่งที่ดีของการกระจายอำนาจสู่คนในชุมชน ผ่านการจัดสรรเงินอุดหนุนของรัฐ หากกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนได้รับการสนับสนุนเช่นนี้ก็จะทำให้การ ขับเคลื่อนการจัดการความรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน บนฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

3) โครงการจัดตั้ง “ศูนย์จัดการความรู้เมือง อโยธยา” ของเทศบาลเมืองอโยธยา นับเป็น นิमितหมายที่ดีของการเริ่มต้นพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ แสดงความเห็นสนับสนุนเรื่องนี้อย่างจริงจัง และเป็นความหวังของเทศบาลอย่างมากที่จะ ขับเคลื่อนให้เกิดศูนย์นี้ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาคนในชุมชนด้วย

แนวคิดการจัดตั้งศูนย์จัดการความรู้เมืองอโยธยานี้สอดคล้องกับแนวคิดของรัฐบาลที่เห็นความสำคัญของการจัดการความรู้ โดยมอบหมายให้แต่ละจังหวัดดำเนินการเรื่องนี้ด้วย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบการอนุรักษ์เมืองมรดกโลกและศิลปวัฒนธรรม เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ควรกำหนดนโยบายเชิงรุกในการเผยแพร่ความรู้ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากในอันที่จะทำให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการและเกิดสำนึกรักท้องถิ่นซึ่งเป็นทั้งพื้นที่อาศัยและพื้นที่มรดกโลก
2. โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ของชุมชนในทุกขั้นตอน จึงควรเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมเพื่อรวมพลังกลุ่มต่างๆ ภายใต้เป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน โดยเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ ภายในชุมชน เช่น ชุมชนนักปฏิบัติ แล้วจึงขยายไปยังกลุ่มอื่นๆ เพื่อให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาในระดับต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน
3. พระสงฆ์ในฐานะนักพัฒนาสามารถจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีโดยอาศัยความศรัทธาของคนในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ตามหลักวิชาการในการพัฒนาโบราณสถานและพื้นที่โดยรอบอย่างถูกต้อง ทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากนักวิชาการทั้งหลายจากหน่วยงานต่างๆ
4. ทุกภาคส่วนควรร่วมมือกันทำการวิจัยทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เน้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสืบทอด และต่อยอดองค์ความรู้สู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรม
5. ทุกภาคส่วนควรร่วมกับศูนย์จัดการความรู้เมืองอโยธยาเพื่อขับเคลื่อนการจัดการความรู้ให้ดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน โดยวางทิศทางและเป้าหมายร่วมกัน รวมทั้งจัดทำแผนงานและโครงการรองรับ

ข้อเสนอแนะแนวทางสนับสนุนการนำรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมไปใช้

เนื่องจากการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมจะต้องผนวกองค์ความรู้และนักวิชาการหลายสาขา รวมทั้งคนในพื้นที่ด้วย เพื่อสร้างสรรค์งานในลักษณะเชิงรุกและเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างเป็นรูปธรรม จึงจำเป็นต้องมีระบบขับเคลื่อนและได้รับการสนับสนุนอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางในการสนับสนุนการนำรูปแบบการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมไปใช้ดังนี้

1. ระดมสรรพกำลังด้านผู้บริหารจัดการความรู้ เพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนให้เกิดการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และประสานเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมและชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ภารกิจสำคัญประการหนึ่ง คือ รวบรวมรายนามบุคคล กลุ่ม/องค์กร/หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนผู้สนใจ และติดต่อประสานงานเพื่อขอความร่วมมือในการดำเนินการต่อไป

2. ระดมสรรพกำลังด้านผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ผู้รู้ที่หลากหลายสาขา

3. ระดมสรรพกำลังด้านนักวิจัย เพื่อผนึกกำลังนักวิจัยที่มีความสามารถในสาขาต่างๆ ให้เข้มแข็งเพียงพอที่จะร่วมกันสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ และอาจจัดทำแผนระยะยาวร่วมกันแต่แบ่งงานกันทำ

4. ระดมสรรพกำลังด้านงบประมาณ หน่วยงานของรัฐควรเป็นแหล่งทุนหลักในการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ อาจขอความร่วมมือจากภาคเอกชนสนับสนุนด้วย

ข้อเสนอแนะอีกประการหนึ่งในการนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้ คือ ผู้ใช้จำเป็นต้องปรับกิจกรรมและเครื่องมือจัดการความรู้ให้เหมาะสมกับบริบทของตน โดยปรับลดหรือเพิ่มตามความพร้อมที่มีอยู่

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเชิงอนุรักษ์แหล่งวัฒนธรรมรูปธรรม โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

2. ควรวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาของเมืองไฮชยาที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลและผลงานต่างๆ รวมทั้งกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านั้นด้วย

3. ควรสังเคราะห์และถอดบทเรียนองค์ความรู้ในตัวบุคคลหรือในท้องถิ่นเพื่อสร้างฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือและอ้างอิงได้สำหรับการพัฒนาชุมชนต่อไป